

“Filologiya va pedagogikada yangicha ilmiy izlanishlar: an'anaviylikdan zamonaviylikka”

SAID AHMADNING “SAROB” HIKOYASIDA KONFLIKT

Xamzaaliyeva Sarvinoz Alisher qizi

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat

O'zbek tili va adabiyoti

universitetining 4-kurs talabasi

togayevasarvinoz96@gmail.com

Annotatsiya:

Ushbu maqolada kontrast va konflikt tushunchalarning farqi ochib beriladi. Said Ahmadning mustaqillikdan keyin nashr etila boshlangan hikoyalari, xususan, “Sarob” hikoyasida yuz bergan turli xil konfliktlar yuzasida so'z boradi. “Sarob” hikoyasidagi voqealar tarix bilan solishtirilgan holda konflikt tushunchasiga keng yondashiladi.

Kalit so'zlar:

Kontrast, konflikt, “Sarob” hikoyasi, “Pionerskaya Pravda”, “Morozovchilar”, “Artek”, Stalin.

KIRISH

Adabiyotshunoslik nazariyasi va undagi terminlar turli xil bo'lib, ularning har biri o'xshash yoki farqli ma'nolarni o'zida aks etadi. Xususan, kontrast va konflikt terminlarining ham farqli jihatlari mavjud. Kontrast – ushbu termin adabiyotda inson harakterini narsa va predmetlarga yoki hayvonlarga o'tishini tasvirlovchi usuldir. Bunga ko'ra, ba'zi epik asarlarda va lirik asarlarda, insonning barcha xarakter-xususiyatlar jonli va jonsiz narsalarga ko'chadi. Misol uchun Atoyining g'azalidagi ushbu misrada kontrast usuli o'z aksini topadi;

Jamoling vasfini qildim chamanda,

Qizordi gul uyottin anjumanda. Insonlarga xos bo'lgan uyalish hissi gul (ya'ni predmetga) o'tishi orqali kontrast yuzaga kelmoqda. Endi konflikt terminiga kelsak.

Konflikt – (lot. Confiluctus – to'qnashish, qarshilik) ushbu usul badiiy asarda obrazlar o'rtasidagi ziddiyatli to'qnashuvlar, hayotiy kelishmovchiliklar va ular o'rtasidagi kurashlarni aks etishidir. Bu usul janrlararo turli tafovutlarga ham duch kelishi mumkin. Epik va drammatik turlarda personajlar o'rtasidagi voqea va hodisalarning to'qnashuvi yuz bersa, lirik turga kelib esa asosan, obrazlarning histuyg'ularidagi ziddiyatlarni o'zida namoyon qiladi. Konflikt terminini Said Ahmadning “Sarob” hikoyasi orqali ko'rib chiqamiz. Har bir asar, har bir ijod

namunasi o'zida tarixni aks ettiradi. Bevosita Said Ahmad ham barcha asarlarida tarixni yanada jonlantiradi. Xususan, yozuvchi mustaqillikdan keyin yozgan hikoyalarida ham tarixiy haqiqatlarni badiiy vositalar bilan Keskin ravishda ochib beradi. Hikoyaning epigrafidan boshlab tahlil qiladigan bo'lsak, *"Ota qarg'ishi misoli o'q u oxiratda emas, shu dunyoning o'zida nishonga tegadi"*. Ushbu epigrafni Qur'oni Karim va hadislar bilan solishtirsak, Qur'onda "ota qarg'ishi" degan ibora aynan keltirilmagan, lekin ota-onaga oq bo'lish, norozi qilish, ulardan yomon dou olish qattiq qoralanadi. Nuh alayhissalomning o'g'li haqidagi hikoyatlar keltirilib o'tadi. Hikoyatga ko'ra "Nuh alayhissalom toshqin vaqtida kemaga chiqish uchun o'g'liga qo'l uzatadi. Lekin noqobil o'g'il kofir qavmi bilan qolishni tanlaydi va halokatga uchraydi" shu va shunga o'xshash hikoyatlar Qur'onda zikr etiladi. Muqaddas kitobda Allohga ibodat qilishdan keyin ota-onaga yaxshilik qilish buyuriladi (Isro surasi, 23-oyat). Hadislarda ham shu ma'nodagi hikmatlar keltirilib, otaning inson hayotidagi o'rni nihoyatda ulug' ekanini ta'kidlanadi. Endi o'quvchida hikoyani o'qish oldin nega bunday epigraf tanlangani haqida savol tug'ilishi, turgan gap. Asardagi ilk konfliktlar (ziddiyatlar) ota va farzand atrofida aylanadi. Ya'ni noqobil farzand qilgan gunohlariga yarasha jazoni narigi dunyoda emas, balki, bu dunyoda olishi mumkin ekanligi, bu jazo misoli o'q bo'lib nishonga to'g'ri tegishi mumkinligi namoyon bo'ladi. Hikoyadagi turli vaziyatlar, tarixiy voqealar rivoji yosh pioner Kimsan Olimjonov (keyinchalik Kimsan Yolqinov) tipik obrazida gavydalanadi. Sobiq sovet davrida pionerlar tashkiloti yo'lga qo'yilgan bo'lib, tashkilot a'zolari 9 yoshdan 14 yoshgacha bo'lgan bolalarni qamrab olgan ommaviy tashkilot hisoblanardi. Tashkilotning o'z faoliyatini "DOIM TAYYOR!" shiori ostida olib borardi. Bu tashkilotning faoliyat Lenin va Stalin (keyingi o'rinlarda dohiy Stalin) davrida nihoyatda kuchayib bordi. Kimsan Olimjonov ham yosh pionerlardan biri bo'lgan. Kimsan, Olimjon domlaning ikki egizak qizlaridan keyin ko'rgan yolg'iz o'g'il farzandi edi. U maktab davrida yosh pionerlarning eng faol a'zosi hisoblanar va har bir tadbirda Lenin va Stalinga bag'ishlangan she'rlarni mahurat bilan o'qib, barchani hayratga solar edi va shuning uchun ham u ko'pchilikning ko'ziga ko'rinib qoldi. Shundan so'ng bir notanish inson uni "Pionerskaya Pravda" gazetasida bosilib chiqa boshlagan "Morozovchilar" haiqdagi maqolani o'qitib, o'z otasiga qarshi tilxat yozishini buyuradi va buning evaziga "Artek" nomli lagerga jo'natishi, pionerlarning Moskovadagi slyotida qatnashishi uchun yuborishini va yerda esa Buyuk dohiy Stalinni ko'rishini, uning qo'lidan sovg'a olishini va'da qiladi. Kimsan Olimjonov ham Pavlik Morozovning yo'lini tutadi. Tarixdan ma'lumki, Pavlik Morozov yosh pionerlar tashkilotining yetakchi ja'zolaridan biri bo'lgan. U ham o'z otasiga qarshi chiqib, hukumat organlariga "oshkora qilgani" va buning ortida o'z oila a'zolari tomonidan o'ldirilgani haqidagi ma'lumotlar turli xil asarlarda o'zini namoyon qiladi. Kimsan otasiga nisbatan tuhmatlarni birma-bir qog'ozga tushurib beradi. U tilxatda otasi va boshqa

ziyoli do'stlari bilan majlis o'tkazgani majlisda esa ba'zi bir ma'lumotlarni noto'g'ri talqin qilganini yozadi. Tilxatda "Ahmad Yassaviyni reaksiya dindor deb ko'kka ko'kargani, Alisher Navoiy va Mirzo Ulug'beklarning bosib o'tgan yo'llari qanchalik to'g'ri ekanligi-yu, Pushkin ijodining saviyasizligi" degan tuhmatlar aks etadi. Davr muhitidan kelib chiqsak, bu vaqtlarda turkiy ijodkorlarning qimmatbaho asarlari turli taqiqlarga uchradi va ushbu asarlarni o'qish, targ'ib etish man qilingan edi. Taqiqlangan asarlar sirasiga quyidagi ijod namunalari kiritilgan:

Abu Bakr Narshaxiyni "Buxoro tarixi"

Forobiyni "Fozil odamlar shaxri", "Baxt-saodatga erishish haqida risola"

Sharafiddin Ali Yazdiyni "Zafarnoma"

Zahiriddin Muhammad Boburni "Boburnoma"

Najmiddin Kubroni "Favoid ul-jamol", "Usul ul-ashara"

Abu Rayhon Beruniyni "Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar", "Hindiston"

Ho'ja Ahrorning "Risolayi Volidiya", "Fiqraot" kabi asarlar qattiq taqiqqa uchradi. Ushbu isyon hikoyadagi Kimsan Olimjonov va otasi o'rtasidagi eng katta to'qnashuv edi. Uning bu qilgan ishi uchun Olimjon domla Moskovadan kelgan qog'oz orqali o'n besh yilga qamaladi. Keyingi to'qnashuv o'zligi ya'ni nasl-nasabi bilan bog'landi. Endi u o'z familiyasini YOLQINOVga o'zgartirdi. Chunki u bundan keyingi hayotida xalq dushmanining nomini ko'tarib yurishda or qildi va o'zini boshqa urush qatnashchilariga "namuna" sifatida ko'rsatdi. Lekin vaqtlar o'tib bu o'ziga qilgan eng katta, eng og'ir gunoh ekanini tushunib yetdi-yu, ammo kech bo'lgan edi. Bu oilaviy munosabatlarga, insoniylikka nisbatan eng katta va eng og'ir gunoh edi. Hikoya davomida Kimsan Yolqinovga oyasi tomonidan yog'dirilgan qarg'ishlar oxiratgacha yetib bormay, shu dunyoning o'zida o'q bo'lib nishonga yetib bordi. Kimsan Yolqinov endi konslagerda o'zini topdi. Olimjon domla bilan bir lagerga tushdi, ammo bundan na Olimjon domlani na Kimsanning xabari bo'ldi. Sovet davridagi konslagerlar haqiqiy daxshat edi. Konslagerlarda kundalik hayot kechirish juda qiyin edi. Chunki lagerni "blatnoy-zo'ravonlari" oddiy mahbuslar uchun turli xil jazolar, zo'ravonliklarni o'zlaricha amalga oshirishardi. Mahbuslar tirik qolish uchun kurashishga majbur edilar. Lagerdagi muhitni ko'rgan Kimsan Yolqinovning ko'zi ochildi. Chunki endi Stalinning davri tugadi. "Dohiy"ning tanasi endi qabrga ko'chdi. Kimsan Yolqinov ham lagerdagi hayoti davomida ko'ksidagi "dohiy" suratini o'chirishga ko'p urindi. Surat ustidan mahbuslar kiyimi uchun raqam yozilishda ishlatiladigan maxsus laklarni ham surtib, kiyimlarini ham yechmaslikka harakat qildi. Ammo surat hech qaysi yo'l bilan ketmadi. Lagerni "blatnoy-zo'ravonlari" bilan bo'lib o'tgan janjal oqibatida qahramonimiz pichoqlandi, naqd ko'ksidan. U kasalxona baragida jon talvasasida ancha azoblendi. Yoniga otasi Olimjon domla keldi. Lekin o'z o'g'lini, o'z jigarbandini kechirmadi, eng to'g'risi kechirolmadi. Kimsan Yolqinov

umrining so'ngi damlarida hamqishlog'idan otasiga "Gunohini qon bilan yuvdi" deb aytishi va lagerdagi Shtokman degan insonga borib tanasidagi "Dohiy"ning suratini shildirishini o'tinib so'raydi. Ammo buning iloji yo'q edi. Surat shunday mahurat bilan ishlangan ediki, xuddi tirikka o'xshab ko'rinar edi. Buni Shtokman o'chirmasligi ta'kidladi. Shtokman fashistlar o'likxonasiga qorovul edi. Konslagerlarda mahbuslar turli kasallik yoki og'ir mehnatlarda vafot etishardi. Undan tashqari u lagerdan, bu lagerga ko'chish jarayonida ham charchoq, zo'ravonlik oqibatida ham o'liklar soni tobora oshib borar va bu jarayon "O'lim marshlari" deb atala boshlangan edi. Bizning qahramonimiz hech qanday ochlik, og'ir mehnatdan emas, balki o'z qilgan ishi, qilgan gunohining badali to'ladi. Ota qarg'ishi og'ir ekanligi, uni hechbir taraflama cheklab o'tmadi. Endi Kimsan Yoldinov "Dohiy" bilan qabrga qo'yildi. Stalin Kimsan bilan yana bir bor qabrga qo'yildi. "Dohiy" Stalinning jasadi tuproqqa ko'milmadi. Uning ichiga poxol solinib mavzoleyga (Mavzoley — qabr yoki mozor ustiga qurilgan mahobatli va muhtasham me'moriy inshoot bo'lib, unda vafot etgan shaxsning jasadlari (daxmasi) saqlanadi. Ushbu atama miloddan avvalgi IV asrda yashagan Kariya podshosi Mavsol sharafiga qurilgan ulkan sag'ana nomidan kelib chiqqan. Sharqda, jumladan O'zbekistonda, mavzoleylar ko'pincha maqbara deb ataladi) - Lenin yoniga dafn etildi. Qabrda esa u Kimsan Yolqinov bilan bir xoinning badaniga yopishgan holda, bir murda sig'adigan joyda ko'mildi. Kimsan o'z otasiga, oilasiga qilgan kurashlar aslida ularga emas, balki o'zligiga e'lon qilgan kurash edi. U yillar davomida o'zi bilan o'zi kurashdi. O'z vatani, o'z oilasi va dini bilan turli xil ziddiyatlarga bordi. "Sarob" hikoyasidagi turli konfliktlar aynan mana shu epizodlarda yaqqol namoyon bo'lgan. Bu hikoyada davr, oila, ichki his-tuyg'ular o'rtasida kurash ketadi. Tarixiy voqealar, xususan, sovet davri siyosati, itimoiy holati, davrning qaqshatqich hukmlari barcha hududlarni egallab olganligi gavdalanadi. Adibning bu va boshqa hikoyalarida "Morozovchilar" harakati, hukumatning fuqarolar ustidan qilgan siyosati, insonlarning esa ipli qo'g'irchoqqa aylashini eng achinarli holat bo'lgan. Hukumat har bir insonni qo'lida bemalol o'ynatib oddiy xalqni manqurtga aylantira boshlagan. Avvaliga xalqning o'z tarixidan so'ngra o'z oilasidan judo qilishga ham borgan. Bu vaziyat faqatgina bir bir hikoyadagi tipik obraz orqali tasvirlangan bo'lsa ham, jamiyatda "Kimsan Olimjonov (Yolqinov)"lar ko'pligidan darak berardi. Said Ahmadning shu kabi hikoyalari mustaqillik davridan so'ng yozilgan bo'lsa ham, haligacha SSR quyib ketgan fikrlar bilan yashovchi insonlarning ko'zlarini ochish uchun nashr qilina boshladi. Mustaqillik davri barcha o'zbek xalqi uchun erkin fikrlash, o'z huquqlarini talab eta olish kabi imkoniyatlar eshigini ochdi. Nafaqat, fuqarolar tilida balki, yozuvchi va shoirlarning ham ijod namunalarida erkinlik, ozodlik, ijtimoiy vaziyatning qaltis jabhalari bemalol ochib tashlash boshlandi. Said Ahmadning mustaqillik davrida so'ng bosila boshlagan hikoyalari ham siyosatning, ijtimoiy davrning qabihliklarini yaqqol o'zida namoyon etdi. Endi bu

muammolar yozuvchi ijodida ramziy belgilar orqali emas, to'g'ridan-to'g'ri va ochiq-oydin ifodalay boshladi. Mustaqillik xalqqa, millatga qanchadan-qancha imkoniyatlar eshigini ochganini baralla e'lon qilish vaqti kelganini ovoza qilishdi. Nafaqat, Said Ahmad, balki, boshqa shoir, yuzuvchi, jurnalistlar ham mustaqillikning yangi imkoyatlarini ochib bera boshlashdi. "Sarob" hikoyasidagi konfliktlar turli vaziyatlarda o'z ifodasini topa oldi. Obrazlarning ochiq va yashirin kurashlar, qarshiliklar, tafovutlar ramziy ma'nolar bilan emas, balki, oshkora namoyon bo'ldi. Hikoyadagi turli konfliktlar aynan manashu voqaelar yordamida mahurat bilan gavdalandi. Bu va boshqa asarlar inson ruhiyatini, tafakkurini, dunyoqarashini rivojlantirishga katta hissa qo'shadi, degan umiddamiz. Ushbu asar orqali o'quvchi yaxshini yomondan, oqni qoradan ajrata olishiga ko'zimiz yetadi.

Xulosa va takliflar

Xulosa qilib aytganda, asar boshdan oxirgi nuqtaga qadar tarixiy fakt va real voqealarga asoslanib yozilgan bo'lib, unda inson va inson, inson va his tuyg'ular orasidagi turli xil konfliktlar teran yoritib berilgan. E'tiborlisi shundaki yozuvchi, Said Ahmad, tarixiy voqealarni o'rinli qo'llay olgan va ushbu jihat asarning kompozitsiyasini ham ilmiy, ham badiiy taraflama qirralarini ochishga yordam bergan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Said Ahmad, "Qorako'z majnun" to'plam. Tosh. Samo-standart (2024)
2. N.Xatamov, B.Sarimsoqov, "Adabiyotshunoslik terminlarining Ruscha-o'zbekcha izohli lug'ati". Tosh. O'qituvchi (1979)
3. H.Homidiy, Sh.Abdullayeva, S.Ibrohimova, "Adabiyotshunoslik terminlar lug'ati". Tosh.(1967,1970)